

Василий Клок

**ПРАЗДНОВАНИЕ ПЕРВОГО МАЯ ПОЛЬСКИМИ ЛЕВЫМИ ПАРТИЯМИ ГАЛИЧИНЫ В
МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД**

В статье анализируются празднования первого мая польскими левыми партиями в межвоенный период. Характеризуются методы, которые использовали политические силы во время уличных акций в этот день.

Ключевые слова: коммунисты, социалисты, митинг, демонстрация, Первомай.

Vasyl Klok

**CELEBRATION OF MAY POLISH LEFTIST PARTIES GALYCHYNA
IN THE INTERWAR PERIOD**

This article analyzes the celebration on May Polish left-wing parties in the interwar period. Characterized by methods that use political forces during street protests that day.

Key words: communists, socialists, protest, demonstration, May Day.

УДК 94(477)

Олександр Петровський

**ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ УРСР
(ВЕРЕСЕНЬ 1939 – ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)**

У статті аналізуються стан та організаційно-методичне забезпечення охорони об'єктів культурної спадщини у західноукраїнських землях, зокрема на Тернопіллі упродовж досліджуваного періоду.

Ключові слова: Західна Україна, Тернопільська область, Друга світова війна, охорона культурної спадщини, радянська західних областей.

Культурна спадщина Тернопілля формувалася упродовж сотень тисяч років. Вона охоплює пам'ятки різних видів і типів, зокрема археології та архітектури. Усвідомлення необхідності збереження найцікавіших та найдорожчих старожитностей з'являється ще декілька тисяч років тому. Пам'ятки історії та культури відігравали колись та відіграють сьогодні значну роль у передачі та підтриманні від покоління до покоління певних культурних традицій, моральних норм і цінностей. Вони використовувалися і використовуються як чинник емоційного впливу, засіб формування світогляду та ідейних переконань тощо.

Метою даної роботи є характеристика основних тенденцій у становленні системи охорони культурної спадщини в Україні у зазначений період.

Об'єктом дослідження виступає охорона культурної спадщини в Україні.

Предметом вивчення є закономірності та особливості процесів становлення системи охорони культурної спадщини в західних областях у період їх інтеграції з УРСР.

Завдання полягають у виявленні та уведенні у науковий обіг інформації, отриманої з архівних документів, а також її інтерпретації; використанні непрямих даних, які знаходимо у документах, що часто залишаються без належної уваги; аналізі фактологічного матеріалу, якій допомагає розкриттю теми.

Джерельною основою дослідження виступають архівні документи, матеріали періодичних видань зазначеного періоду, які було виявлено при опрацюванні фонду Р-1833 Державного архіву Тернопільської області.

Часто пам'ятки ставали об'єктом вандалізму, свідомого їх руйнування або й повного знищення. Зі змінами суспільного ладу змінювалися критерії поцінування об'єктів культурної спадщини. У кожному нову історичну епоху з'являлися нові символи, творилися й нові пам'ятки, які ставали своєрідними "карбами", "віхами" історичного шляху етнічних груп, народів, націй та усього людства. Ігнорування проблеми збереження та шанобливого використання культурної спадщини ніколи не сприяло зміцненню підвалин держави та поступу суспільства. Це яскраво ілюструють історичні приклади.

Варто поглянути на деякі періоди в історії охорони культурної спадщини на Тернопіллі, зокрема в роки, що передували німецько-радянській війні. Це важливо для розуміння тих підходів, що здійснювалися у відношенні до об'єктів культурної спадщини на нових для партійно-державного керівництва СРСР "полігонах" соціалістичного будівництва. Аналіз фактів тогочасного життя

Тернопілля дає можливість виявити тогочасні тенденції у сфері збереження пам'яток історії та культури.

Наукова розробка проблеми збереження об'єктів культурної спадщини на Тернопіллі упродовж вересня 1939 р. – червня 1941 р. залишається недостатньою: наукових статей, присвячених даній тематиці, опубліковано мало, а монографічні дослідження проблеми відсутні. Тож, ця стаття є продовженням серії досліджень автора з проблем охорони пам'яток історії та культури на території західних областей України, зокрема й Тернопільської області, у міжвоєнний період [28–30] та у перші роки Другої світової війни [27].

Реалізуючи положення таємного протоколу пакту Ріббентропа – Молотова, радянські війська 17 вересня 1939 р. перейшли р. Збруч і зайняли Тернопіль. Замість колишніх Львівського, Станіславівського, Тернопільського воєводств, що існували за часів Польщі, було створено Дрогобицьку, Львівську, Станіславську і Тернопільську області у складі УРСР [4, арк. 5 зв.]. Тернопільська область була утворена згідно з указом Президії Верховної Ради УРСР від 4 грудня 1939 року [3]. На території Тернопільської та інших західноукраїнських областей створювалися органи радянської влади, формувалися структури управління, поширювалися законодавчі акти Ради народних комісарів (РНК) УРСР. Вже 10 грудня 1939 р. розпочав свою діяльність призначений Президією Верховної Ради УРСР обласний виконавчий комітет [1].

15 грудня 1940 р. у Тернопільській області проведено вибори, обрано обласна, районні, та міські Ради депутатів трудящих. 26 грудня 1940 р. відбулась сесія обласної Ради депутатів трудящих, на якій обрано виконавчий комітет і постійно діючі комісії. У січні 1940 р. було затверджено склад президій виконавчих комітетів районних Рад депутатів трудящих [2].

У звітних документах зазначалося, що у 1939–1941 рр. основна діяльність виконкому "була спрямована на здійснення соціалістичних перетворень", зокрема й у сфері культури. Вже з перших тижнів у діяльності радянських органів влади в галузі освіти та культури помітним стає акцент на масових формах роботи, які дозволяли підняти рівень загальної культури населення і давали широкі можливості для впливу на масову свідомість. Керівників шкіл і вчителів було зобов'язано організувати зимові канікули школярів таким чином, щоб охопити всіх дітей "культобслуговуванням з боку школи шляхом організації культпоходів до театрів, кіно, виставок, музеїв ..." [6, арк. 8].

Музеї розглядалися як один з ефективних засобів просвітництва та виховання мас. До того ж, на музеї покладалася значна робота з охорони пам'яток культури. Що ж до всебічного вивчення пам'яток, то в західних областях цю роботу було доручено філії Академії Наук УРСР у Львові [26, арк. 1].

У кожній з областей визначалися органи, відповідальні за організацію обліку та дослідження пам'яток культури і старовини. Зокрема, у Тернопільській області цим мала займатися обласна комісія з охорони пам'яток, створена при президії Тернопільської обласної Ради депутатів трудящих та обласний історико-краєзнавчий музей, а в районах – уповноважені при районних відділах народної освіти [26, арк. 1].

З метою організації роботи згадуваної комісії, затверджено "Інструкцію по охороні пам'яток культури на території Тернопільської області". Найперші завдання Комісії полягали у виявленні та обліку основної маси пам'яток в межах області. Це було необхідно для належної організації справи охорони та збереження пам'яток [26, арк. 1].

Особлива увага комісією приділялася обліку та охороні пам'яток у місцях проектного і здійснюваного будівництва та інших господарських робіт. Оскільки саме під час проведення різноманітних робіт часто руйнувалися цінні історичні пам'ятки. Що ж до виявлення пам'яток, то цим займалися, зазвичай, наукові установи згідно зі вказівками Народного комісаріату освіти, а за їх відсутності, на місцях, – обласні комісії з охорони пам'яток та обласні музеї в обов'язковому порядку, і за рахунок тих організацій, які у ході своїх господарських робіт могли б пошкодити, використати чи зруйнувати пам'ятку (постанова РНК УРСР від 27 квітня 1938 р.) [26, арк.4].

Питання, пов'язані з реалізацією завдань організації охорони пам'яток Тернопільським обласним історико-краєзнавчим музеєм, розглядалися на засіданнях облвиконкому. На одному з таких засідань ухвалено рекомендації щодо організаційно-методичної роботи музею з питань охорони пам'яток культури. У них зазначалося, що одних тільки адміністративних заходів і тієї роботи, яку вже веде обласний музей недостатньо. До працівників музею висувалася вимога чітко виконувати усі положення інструкції, у якій подавалися й вказівки методичного характеру щодо способів роботи з організації обліку пам'яток. Зокрема, йшлося про ширше залучення громадськості, активістів до виявлення та первинного опису пам'яток, збору інформації про них: "кожен, бажачий допомогти цій великій і потрібній справі, може принести значну і реальну користь, включившись у вивчення та охорону історичних пам'яток того району, в котрому він живе, або в котрий потрапив тимчасово. Йому не треба починати будь-яких поглиблених розшуків. Треба лише спрямувати свою увагу до пам'яток і

бажання збирати про них самі основні відомості: що вони являють з себе, де точно знаходяться, яка їхня збереженість і т. д." [26, арк. 2]. Активісти мали здійснювати свої обстеження у тісному контакті з районними уповноваженими з охорони пам'яток та завідувачами районними відділами народної освіти, і отримані в ході роботи відомості передавати в обласний музей.

До проведення первинного обліку пам'яток історії та культури залучались працівники культури, учителі, студенти, школярі.

20 грудня 1939 р. відбулося перше засідання президії Тернопільського облвиконкому. На ньому затверджено керівників відділів і управлінь. Начальником обласного управління в справах мистецтва було призначено Д. Токаренка, а завідувачем обласного відділу народної освіти – А. Смикалюка [6, арк. 12]. Саме ці відділи несли відповідальність за організацію обліку та збереження пам'яток.

Від часу встановлення радянської влади на території західних областей УРСР проводилася націоналізація майна. 26 грудня 1939 р. РНК УРСР ухвалив постанову № 1562 про проведення обліку, охорони та реалізації всього майна, що підлягає зарахуванню до державних фондів. Відповідні рішення було ухвалено і виконано обласними Рад. Зокрема, Тернопільський облвиконком постановою від 02 січня 1940 р. утворив обласну комісію для "проведення обліку і реалізації та встановлення належної охорони майна державних фондів на території Тернопільської області", а також зобов'язав голів виконавчих комітетів повітових рад утворити подібні комісії в складі завідувача фінвідділом (голова комісії), завідувача відділом торгівлі, представника міської або повітової міліції. До 10 січня 1940 р. списки відповідного майна мали бути передані комісіям [7, арк. 1]. Виконання згаданих рішень знаходилося на контролі президії облвиконкому, про що свідчить регулярне включення цих питань до порядку денного засідань цього органу влади [8, арк. 2; 9, арк. 2, 4; 10, арк. 1; 12, арк. 20; 18, арк. 13, 17, 18].

Проте, вже у перші тижні й місяці органи влади змушені були констатувати "неприпустимі порушення" в обліку націоналізованого майна. У роботі комісій на місцях контролюючі органи фіксували не лише помилки та "перегини", але й розбазарювання, навмисне невключення в опис дорогих і коштовних предметів та, водночас, вписування непотрібних речей. У лютому 1940 р. такі факти були зафіксовані, практично в усіх районах області, зокрема, й у містах Тернопіль, Чортків, Борщів, Скалат. Таким чином, можна припустити, що серед привласненого чи "розбазареного" окремими посадовцями майна опинилися й предмети історичного чи культурного значення. З приводу зазначених помилок і зловживань ухвалювались постанови, що вимагали виправлення ситуації [12, арк. 20], оскільки подібні "непорозуміння" у процесі націоналізації викликали негативну реакцію з боку населення краю і псували імідж нової влади.

Важливо відзначити, що за рахунок культурних цінностей – предметів музейного значення, вилучених у процесі націоналізації маєтків польської шляхти, наприклад, родини Потоцьких, поповнювалися фонди обласного краєзнавчого музею у 1940–1941 рр. [14; 18; 21].

Хоч і не швидко, але вирішувалася і проблема розширення площі приміщень Тернопільського обласного краєзнавчого музею. На виконання постанови РНК УРСР про звільнення приміщення обласним історично-краєзнавчим музеєм по вул. Качали № 12, виконком Тернопільської обласної ради депутатів трудящих ухвалив постанову № 190, від 26 травня 1941 р. "Про обласний краєзнавчий музей", якою за музеєм було закріплено будинки по вул. Шолом Алейхема № 7 та вул. Казимира № 9 і подвір'я по вул. Шолом Алейхема № 9. Затверджено й проект кошторису витрат на користування будинками під музеї та контори в сумі 7344,7 крб. Для забезпечення повноцінного функціонування музею голові Тернопільського міськвиконкому доручено "звільнити приміщення музею від сторонніх мешканців до 01.06.1941р.", а завідувача обласним відділом освіти "тов. Смикалюка і директора музею тов. Буцикіну забезпечити закінчення ремонту приміщення музею до 25.07.1941 року і віддати для відвідування до 17 вересня 1941 року." [20, арк. 7].

Виконання цих рішень потребувало значних фінансових витрат. На позалімітні витрати на музей з бюджету області було асигновано 25 тис. крб. До того ж, облвиконком звернувся до РНК УРСР з проханням дозволити збільшити ці асигнування на 48500 крб. за рахунок тих залишків коштів з обласного бюджету, що, як передбачалось, могли виявитися станом на 1 січня 1942 р. [20, арк. 7].

Для новостворених органів радянської влади необхідні були достатньо просторі для розміщення працівників і прийому відвідувачів приміщення, зовнішній вигляд яких відповідав би статусу органів управління. З цією метою часто використовувалися будинки, що раніше належали привілейованим верствам населення. Так, у зв'язку з організацією в Струсові райцентру, для розміщення райвиконкому було передано будинок, що колись належав графу Борковському. Для дитприймальника НКВС виділено колишню садибу (два будинки зі всіма господарськими будівлями) графа Потоцького в селі Рай Бережанського району [7, арк. 4; 10, арк. 2].

Постановами міських рад та сільських комітетів, націоналізовані будинки передавалися також повітовим споживспілкам під товарні та сировинні бази, контори, крамниці, пекарні, ресторани,

буфети тощо [9, арк. 13]. Так, наприклад, у Бережанах облспоживспілці передано будинок колишньої купецької гімназії [13, арк. 12]. У Підволочиську під макаронну фабрику передавалося приміщення колишньої синагоги [14, арк. 5].

Частину добротних будівель було передано під медичні та санаторні заклади. Так, у червні 1940 р. президія Тернопільського облвиконкому ухвалила "закріпити поміщицький будинок у с. Сороцьке Тербовлянського району під тубсанаторій для дорослих". Ще один поміщицький будинок, у с. Підгайчики того ж району був переданий "під тубсанаторій для дітей" [15, арк. 10]. У сусідньому Золото-Потоцькому районі під районну лікарню райвиконком передав будівлі у с. Соколів, які раніше належали місцевому поміщику [17, арк. 18].

Що ж до споруд господарського призначення, які колись належали поміщикам, то вони передавалися новостворюваним радянським та колективним господарствам. Наприклад, у колишньому фільварку "Добре поле", поблизу с. Дзвиняч Заліщицького району, де була достатня кількість добротних споруд, придатних для пристосування під майстерні та гаражі сільськогосподарських машин, а також для проживання людей, було розміщено машино-тракторну станцію (МТС). На пристосування згадуваних приміщень для потреб МТС були потрібні чималі гроші. Тож виконком Тернопільської обласної ради депутатів трудящих звернувся до РНК УРСР з проханням виділити кошти в сумі 30 тис. крб. [20, арк. 4].

Аж до початку німецько-радянської війни тривали заходи з націоналізації культових споруд та пов'язаних з ними будівель. Наприклад, у Кременці, окрім вже раніше націоналізованих споруд костелів і церков, в 1941р. були передані державі ще й будинок "костельний по вул. Тринітарській 17" та будинок "монастирський по вул. Широка №1" [23, арк. 12].

Здавалось би, радянська влада чинили справедливо, передаючи добротні будівлі поміщицьких садиб і культових споруд для розміщення у них лікувальних закладів, проте націоналізовані будинки, а серед них і пам'ятки архітектури, часто прирікалися на поступове руйнування. Про це свідчать результати перевірок, які проводилися з ініціативи обласних органів влади. У відповідних актах перевірок зазначалося, що споруди часто перебували у "безгосподарчому стані", а житлові будинки "були незабезпечені керівництвом житлових управлінь та домоуправлінь". Обласний виконавчий комітет намагався своїми постановами привернути увагу міських і районних рад та їх виконкомів до цієї проблеми та необхідності її вирішення. Окрім того, облкомунвідділу неодноразово доручалося проводити перевірки стану житлофонду та складання графіків ремонту житлових будинків [11, арк. 2].

Проблема використання та утримання у належному технічному стані націоналізованих споруд, серед яких, були й пам'ятки архітектури та пам'ятки історії краю, залишалася доволі гострою. Вона неодноразово розглядалася на засіданнях виконавчих комітетів рад різних рівнів. Так, наприклад, питання "Про стан будинку колишнього "палацу" в Микулинцях" розглядалося на спільному засіданні виконкому Микулинецької районної ради депутатів трудящих та бюро районного комітету КП(б)У. При розгляді питання з'ясувалося, що "керівники першого будівництва НКВС замість раціонального використання будинку, що наданий їм у Микулинцях, припустили безгосподарність, в наслідок чого будинок руйнується". В ухваленій постанові, від 27 лютого 1941 р., пропонувалось "санкціонувати виконкому Микулинецької Райради розторгнути складену умову з адміністрацією І-го будівництва НКВС та використати будинок (бувша школа РС міліції) під районну лікарню" [22, арк. 11].

Аналіз фінансових документів Тернопільського облвиконкому дає підстави зробити висновок, що місцеві бюджети не "переобтяжували" себе витратами на охорону культурної спадщини. Так, наприклад, у проектах "контрольних цифр по видатках місцевих бюджетів Тернопільської області на 1940 р." передбачено фінансування соціокультурних заходів, яке розписувалось лише на дві статті витрат – освіту та охорону здоров'я [8, арк. 3].

Наведений висновок підтверджується аналізом інших документів, зокрема постанов щодо виконання районних бюджетів у 1940 р. У 1940 р. штат управління у справах мистецтва обласної ради складався з 14 одиниць, середня зарплатня його працівників – 425 карбованців. Для порівняння: відділ народної освіти складався з 58 працівників із середньою зарплатнею в 402 крб., а земвідділ – з 119 одиниць із зарплатнею у 420 крб. [8, арк. 7].

Аналіз документів, зокрема "Розрахунків штатів та ставок зарплати для районів Тернопільської області", підготовлений у зв'язку зі створенням та розподілом районів на дві групи (загалом 38 одиниць), дає підстави для висновку, що у 1940 р. у штаті райвиконкомів не передбачено ні створення окремих відділів, ні, навіть, окремих штатних одиниць, які би мали займатися питаннями культури, а охороною пам'яток історії та культури й поготів [12, арк. 14–16].

Аналіз інших документів переконує, що в умовах постійного дефіциту коштів, вишукувати їх на заходи з охорони пам'яток історії та культури на той час, в рамках обласних бюджетів, було непростою справою. Часто на заходи у галузі культури доводилось "перекидати" кошти з інших статей видатків. До того ж, ці заходи не стосувалися охорони пам'яток історії та культури. Так,

наприклад, у серпні 1940 р., з метою посилення агітаційної кампанії серед колгоспників та селян-одноосібників під час збирання врожаю Тернопільський облвиконком ухвалив рішення про створення агіткультбригади "в складі: керівника агіткультбригади, лектора-бесідника, масовика-баяниста хорової капели". Забезпечити організацію такої бригади було доручено начальникам обласного відділу народної освіти та управління в справах мистецтва. На цю справу було асигновано 15 тис. крб. "за рахунок зменшення асигнувань по обласному бюджету таких установ: а) для обл. дитячої технічної станції – 2 тис. крб.; б) для обл. дитячої екскурсійної станції – 2 тис. крб.; в) для дошкільного методкабінету – 1 тис. крб.; г) для обл. будинку культури – 3 тис. крб.; д) для кабінету політосвіти – 500 крб.; е) для бібліотеки для дітей – 2,5 тис. крб.; є) для бібліотеки для дорослих – 4,0 тис. крб. Разом – 15,0 тис. крб." [18, арк. 26].

Факт суворої економії бюджетних коштів підтверджується практикою затвердження права розпоряджатися кредитами, яке надавалось начальникам управлінь або відділів [21, арк. 3]. Про це свідчать і регулярні критичні зауваження керівників області щодо необхідності дотримання фінансової дисципліни обласним відділом мистецтв [19, арк.27].

Попри усі труднощі фінансового та матеріально-технічного забезпечення, з боку влади все ж уживалися заходи зі збереження майна, які використовувалось для культурно-масової та політико-масової роботи, чи забезпечувало умови діяльності офіційних установ. Зокрема, питання ремонту відповідних приміщень та будівель неодноразово розглядалися на засіданнях виконкомів районних та обласної рад. При цьому відповідні рішення органів нижчого рівня затверджувались постановами вищестоящих органів влади. Так, наприклад, президія Тернопільського облвиконкому на засіданні 15 липня 1940 р. розглянула питання необхідності проведення ремонту в населеному пункті Коропець. Формулювання постанови з цього питання заслуговує на цитування як зразок, що ілюструє порядок адміністрування. Зокрема прийняття управлінських рішень, щодо використання або виділення коштів на ремонт, реставрацію, чи будівництво об'єктів у ті часи: "Постановили: Постановою Усть-Зеленого райвиконкому від 21.06.1940 р. ухвалено провести капітальний ремонт та розширення приміщень райклубу в м. Коропець і асигнувати на це 14.500 крб. Затвердити." [16, арк. 2].

У липні 1940 р. президія Тернопільського облвиконкому розглянула питання "Про хід ремонту обласного Українського Державного Драматичного театру ім. Івана Франка". У прийнятій з цього приводу постанові (ч. 96, від 18 липня 1940 р.) піддано критиці начальника відділу мистецтва облвиконкому Токаренка за те, що не було розпочато ремонт приміщення театру, і зобов'язано зробити це ще до 05 серпня 1940 р. [17, арк. 7]. При цьому пояснення про відсутність коштів до уваги взято не було.

Час від часу виділялися кошти на поточний ремонт споруд, у яких перебували органи адміністрування. Наприклад, у червні 1940 року президія Тернопільського облвиконкому затвердила кошторис на суму 79980,5 крб. на ремонт будинку обласного виконавчого комітету [15, арк. 1].

Витрати на "соціально-культурне будівництво", як і на інші галузі, планувались заздалегідь. Так, наприклад, райвиконкоми зобов'язані були ще до середини серпня поточного, 1940 року подати облплану свої пропозиції щодо розвитку промисловості, сільського господарства та соціально-культурного будівництва своїх районів на наступний, 1941 рік. Ці дані мали бути враховані при формуванні народногосподарського плану області та УРСР на 1941 рік [17, арк. 3–4].

Навесні 1941 р. на території Тернопільської області створено державні природні заповідники місцевого значення, зокрема поблизу с. Більче-Золоте Борщівського району. Об'єктивно, завдяки цьому створювались умови і для кращого збереження археологічної пам'ятки у печері Вертеба, що стала складовою часткою заповідника.

У березні 1941 р. на засіданні виконкому Тернопільської обласної Ради депутатів трудящих слухалось питання "Про заповідники місцевого значення та пам'ятники природи". За результатами розгляду "Постанову № 103, – про заповідники місцевого значення та пам'ятники природи" було затверджено [22, арк. 8].

Текст самої постанови наводимо нижче.

"Постанова № 103 Виконкому Тернопільської обласної Ради депутатів трудящих від 25.03.1941р. "Про заповідники місцевого значення та пам'ятники природи":

З метою збереження і вивчення найцікавіших з наукового та культурно-освітнього боку ділянок первісної природи на території області, виконком обласної ради депутатів трудящих постановляє:

1. Оголосити державним заповідником місцевого значення природні гіпсові печери в Борщівському районі Тернопільської області біля с. Більче-Золоте і с. Кривче-Долішне, як рідкісні геологічні пам'ятки. Просити РНК УРСР виділити кошти на утримання та охорону Борщівського печерного заповідника в сумі 15 тис. крб. Облплан" [22, арк. 68–69].

Зі змісту наведеного документа бачимо, що вже через 1,5 року після офіційного встановлення радянської влади остання спромоглася на створення природних заповідників та ухвалила

постанову про їх захист у межах Тернопільської області. Що ж до об'єктів культурної спадщини, то вони не отримали на той час ще офіційного статусу пам'яток, оскільки не були внесені в жодні списки, а тим більше реєстр.

Серед заходів, що так чи інакше мали позитивне значення для збереження пам'яток різних форм архітектури слід назвати проведення поточних ремонтів. Важливо зауважити, що ремонт комунального житлового фонду і будівель громадського призначення здійснювався коштом відповідно обласного, районного, міського бюджетів. Кошториси витрат на ремонти затверджувались виконкомом відповідних рад депутатів трудящих.

Що ж до реставрації пам'яток історії та культури, зокрема архітектури, то в опрацьованих нами архівних матеріалах жодного документу – розпорядження, кошторису, протоколу розгляду питань чи планів з реставрації – нам розшукати не вдалося. Так, проаналізовані нами звіти та постанови з питань виконання бюджету в 1940 році, що розглядалися виконкомом рад різних рівнів, дали підстави стверджувати, що якихось коштів спеціально на реставрацію пам'яток історії та культури в них не передбачалось [21, арк. 14]. Такою ж була ситуація і в бюджетах, затверджених районними Радами на 1941 рік. Так, наприклад, із 1541110 крб., запланованих Золотниківською районною Радою депутатів трудящих на реалізацію соціально-культурних заходів у 1941 році, на охорону культурної спадщини не передбачалось жодного карбованця [25, арк. 2–4]. І це при тому, що селяни регулярно мусили сплачувати спеціальний збір на потреби житлового і культурного побутового будівництва (“культзбір”). Із “злісних” неплатників такий збір стягувався через суд [25, арк. 14, 18; 24, арк. 7–8].

Разом з тим, немає підстав стверджувати, що нова влада не виявляла, хоч, найменшої турботи про пам'ятки історії та культури. Принаймні, проведення ремонтних робіт, які не спотворювали історичне обличчя об'єктів культурної спадщини, також можна зарахувати до заходів, що опосередковано сприяли збереженню пам'яток.

Збереженню, хоч і фрагментарному, культурно-історичного середовища та окремих пам'яток архітектури малих форм слугували заходи по упорядкуванню цвинтарів. З цього приводу ухвалювалися спеціальні рішення Тернопільським обласним виконкомом [21, арк. 8, 23].

І хоч самою владою та населенням подібні заходи не розглядалися крізь призму охорони культурної спадщини проте вони мали певне позитивне значення для цієї справи.

Отже, до німецько-радянської війни у Тернопільській області, охорона пам'яток історії та культури покладалась на державні органи місцевої адміністрації. Згідно з “Інструкцією по охороні пам'яток культури на території Тернопільської області” вивченням, виявленням і охороною пам'яток займалися обласна комісія по охороні пам'яток при президії Тернопільської області та обласний історико-краєзнавчий музей, а в районах – уповноважені при райвідділах народної освіти. Окрім того, було рекомендовано залучати до цієї справи громадськість.

На жаль, цій роботі завадила війна. Заплановані організаційні заходи не були проведені у зв'язку з початком німецько-радянської війни. Уже 2 липня 1941 р. німецькі війська окупували Тернопіль. У серпні 1941 р. території колишніх Тернопільської, Львівської, Дрогобицької та Станіславської областей увійшли до дистрикту “Галичина”, створеного у складі Краківського генерал-губернаторства. Зі встановленням німецького окупаційного режиму на західноукраїнських землях були ліквідовані усі радянські управлінські структури, зокрема й ті, що відповідали за охорону пам'яток. Органи німецької окупаційної влади збереженням культурної спадщини українського народу не переймалися.

Список використаних джерел

1. Газ. “Вільне життя” від 10 грудня 1939 р. // Держархів Тернопільської області. Фонд виконавчого комітету Тернопільської обласної Ради депутатів трудящих (1939–1970).
2. Газ. “Вільне життя” від 22.01.1940 р. // Держархів Тернопільської обл. Фонд виконавчого комітету Тернопільської обласної Ради депутатів трудящих (1939–1970).
3. Газ. “Вільне життя” від 19 серпня 1944 р. // Держархів Тернопільської обл. Фонд виконавчого комітету Тернопільської обласної Ради депутатів трудящих (1939–1970).
4. Держархів Тернопільської обл., ф. Р. 1833, оп. 4, спр. 3, 66 арк.
5. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 5, спр. 33.
6. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп.6, спр. 2, 12 арк.
7. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 3, 7 арк.
8. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 4, 25 арк.
9. Держархів Тернопільської обл., ф. Р-1833, оп. 6, спр. 5, 19 арк.
10. Держархів Тернопільської обл., ф. Р-1833, оп. 6, спр. 6, 11 арк.
11. Держархів Тернопільської обл., ф. Р-1833, оп. 6, спр. 7, 10 арк.
12. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 8, 24 арк.
13. Держархів Тернопільської обл., Ф.Р-1833, оп. 6, спр. 9, 25 арк.
14. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 12, 21 арк.
15. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 14, 25 арк.
16. Держархів Тернопільської області. Ф. Р-1833, оп. 6, спр. 16. – 29 арк.
17. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 17, 76 арк.
18. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр.18, 76 арк.
19. Держархів Тернопільської обл., ф. Р. 1833, оп. 6, спр. 19, 54 арк.
20. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 28, 29 арк.
21. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 30, 30 арк.
22. Держархів Тернопільської

обл., ф.Р-1833, оп.6, спр. 35, 92 арк. 23. Держархів Тернопільської обл., ф.Р-1833, оп. 6, спр. 36, 29 арк. 24. Держархів Тернопільської обл., ф. Р.1833, оп. 6, спр. 40, 74 арк. 25. Держархів Тернопільської обл., ф.1833, оп. 6, спр. 42, 41 арк. 26. Держархів Тернопільської обл., ф. Р. 3207, оп. 1, спр. 1, 6 арк. 27. Петровський О. Становлення системи охорони культурної спадщини у західних областях УРСР у контексті перших соціально-економічних перетворень (вересень 1939 – червень 1941 рр.) / Петровський Олександр // "Охорона культурної спадщини в Україні: історія, теорія, практика". Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28–29 травня 2007 р., м. Тернопіль). – Тернопіль, 2007. – С.36–42. 28. Петровський О. М. Діяльність польських військових органів охорони пам'яток мистецтва та культури у зоні бойових дій на західноукраїнських землях (1919–1920 рр.): організаційний та політичний аспекти / О. М. Петровський // Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К.: Поліграфічний центр "Фоліант", 2007. – Т.ХVIII. – С.192–201. 29. Петровський О. М. Пам'яткоохоронна справа у міжвоєнній Польщі як внутрішньополітичний чинник / О. М. Петровський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль: ТДПУ, 2003. – Вип. 3: Національно-державне відродження слов'янських народів Центрально-Східної Європи крізь призму 85-річчя. – С. 295–298. 30. Петровський О. М. Формування органів охорони культурної спадщини на західноукраїнських землях у складі Польщі (1919–1929 рр.) / О. М. Петровський // Ефективність державного управління Національної академії державного управління при Президенті України [За заг. ред. А. О. Чемериса]. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 10. – С. 229–235.

Александр Петровский

ОХРАНА КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ УССР (СЕНТЯБРЬ 1939 – ИЮНЬ 1941 ГГ.)

В статье анализируются состояние и организационно-методическое обеспечение дела охраны объектов культурного наследия в западноукраинских землях, в частности на Тернопольщине, в первые годы Второй мировой войны.

Ключевые слова: Западная Украина, Тернопольская область, Вторая мировая война, охрана культурного наследия, советизация западных областей.

Olexander Petrovsky

CULTURAL HERITAGE OF THE USSR IN TERNOPIL REGION (SEPTEMBER 1939 – JUNE 1941)

This article analyzes the status and organizational and methodological support the protection of cultural heritage in Western region of the USSR, particularly in Ternopil region in the early years of World War II.

Key words: Western Ukraine, Ternopil Region, World War II, the protection of cultural heritage, sovietization western regions of the USSR.

УДК 94(477)

Ярослав Потапенко

КОНФЛІКТ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ АМБІВАЛЕНТНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

У статті проаналізовано соціокультурну специфіку, історичні причини та суспільні наслідки конфлікту ідентичностей в сучасній Україні, ґрунтованого на різних підходах щодо національного історичного минулого.

Ключові слова: конфлікт ідентичностей, "політики пам'яті", "дискурсивні війни", Друга світова війна, історичні міфи.

Необхідною умовою можливості формування в сучасній Україні дієвого громадянського суспільства, антиколоніального дискурсу, власне української версії ключових подій, котрі відбувалися на наших теренах у ХХ ст., є здатність вітчизняних інтелектуалів адекватно осмислити ті моделі ідентичності, котрі сьогодні існують у державі у форматі взаємопоборювання / взаємозаперечення (гранично увиразнивши при цьому тезу про т. зв. "ідентичнісну амбівалентність" як надзвичайно ефективний засіб контролю й маніпуляцій, активно експлуатований політиками різних кольорів і "мастей" – на шкоду суспільству, проте задля здобуття "електоральних дивідендів"). В українському гуманітарному просторі все виразніше окреслюється тенденція діагностувати боротьбу двох парадигм (наративів, дискурсів, ідеологій тощо), ґрунтованих на двох